

KERESZTÉNYSÉG, EMBERSÉG, MAGYARSÁG

A MAGYARSÁG legmélyebb szellemi vonása a kereszténység és az emberség. A lélek földi valóságai sohasem lehetnek teljesek. Következik ez magának az emberi történelemnek tragikus voltából s a lélek természetfölötti jellegéből. A „közleiket“ — hogy Kornis Gyula találó szavával éljek — a kiváló egyén fejezi ki leghívebben. A magyarság lelkéhez is „nagyjai“, legméltóbb, legfelsőbbrendű képviselői lelkén át férközhetünk közel. Az ilyen szemléletnek, akarva-ncm akarva, bizonyos általánosítások között kell mozognia. Szintetikusán nézi, „összelátja“ a végtelenül sokrétű s az időben is szélesen elterülőt, s erre az egységesítő nézőmódra a kiváló egyén, az „egésznek“ kimagasló képviselője kínálkozik legalkalmasabbnak. Benne s a történelemnek lezárt tényeiben, melyek már mintegy összegezései, leszűrődései a végtelenül bonyolultnak, ismerhető föl a közösség leglelke, a közielek, a maga történeti alakjában.

A közösség s az egyén egymásrahatása folytonos: az egyén, mintegy a közösség terméke, vissza is hat megint a közösségre. Időben az egyén után következő közösség múlhatatlanul tartalmazza, magába zárja már az előtte járt nagy egyént. Nélküle a közösség lelke még nem volna az a lélek, ami. A nagy egyén bélyege letörülhetetlenül belevésődik a közielekbe. S viszont akárhány nagy egyén előre megalkotva (praeformálva) benne szunnyad már az időben. S fordítva is: „egy kiváló fők tudatában a történelemnek a feltételekben és az eseményekben rejlő, immanens tárgyi logikája előbb dereng és világosodik meg, mintsemhogya a pusztá automatikus történés napfényre hozza.“ (Kornis: Az államférfi, I. 10. lap.) Van úgy is, hogy a közösség elfajzott, megromlott, multtagadó, önmaga legnemesebb kifejeződéséhez hűtlen szelleme nem igazi kinyilatkozása többé a léleknek s ilyenkor az — a lélek — a kevesekbe szorul, bennük gyűlik össze s szembeszáll a hűtlekkel, a magukról, a rendeltetésükről, a sorsukról megfélekezettekkel; korhol, ostoroz, mennydörög — vagy hallgat s bezárul, ideje jöttére várva.

Az új országtéren Szent István volt a magyarság lelkének kialakítója, újjáteremtője. Ez az új lélek természetesen nem lehetett a magyarság számára merőben idegen s gyökeresen más, mint a régi Szellemi alkatával, természetével egyeznie kellett, másképp kívülről semmiféle erőszakkal nem lett volna rája kényszeríthető. („A nemes emberségben a szentségnek bizonyos természetes elfogadó képessége van meg: a lélek természettől keresztény“ — mondja Arnold Rademacher, a Szentek lelki élete című könyvében.) S ez az új lélek íme, a hatalmas géniusz, isten-sugallta teremtő tevékenysége következtében átjárta,

betöltötte az egész magyarságot. A Szent István valósította változhatatlan értékrend az, „mely egyedül ad azóta is értelmet létünknek. Értékességét élményszerűen mindegyre átéljük“ (Trócsányi György). És tőle többé magunk megtagadása nélkül el nem térhetünk. De Szent István nemcsak bennünk, egyes emberekben bontott új lelket, hanem az államalkotó tévedhetetlen ösztönével mindörökre megvetette nemzeti létünk alapjait is. A Teret is lélekkel itatta át, lelkessé alkotta. A közleiket, a nemzet lelkét is ő teremtette meg. A nemzet fogalma a tér fogalmától elválaszthatatlan. Az egyiknek tervgondolatával a másiknak elgondolása szükségképpen együtt jár. A Tér lelkének születése csak divináció útján mehetett végbe, először a honalapító gondolatában. A terület egyetlen lehetséges életének, a békének megtervezése, megteremtése, megszervezése, a természetellenes „pax humana“ fölépítése csak természetfölötti erők segítségével történhetett a „szerkezet“ szépségének vonzása által. A Tér lelkéhez az életet hordozó (rendező, védő, gondozó) szerkezet szorosan hozzátartozik. A nagy honalapítók egyben rendszerint nagy szerkezet-teremtők is. Az eredeti fizikai különbségeket s az emberi természetben gyökeredző ellentéteket föloldó emberfölötti szerkezetek megteremtői. A Tér lelkének, a „közleleknek — melyben immár a terület is benn foglaltatik — kialakítói. Az élet egész egyetemét egy látásba foglaló, dús képzeletű látnokok és politikai lángelmék ezek. S mélységes türelmük révén — akár tudatosan, akár öntudatlanul — keresztények. A magyar Tér lelke is valahogy így alakult olyanná, amilyen. Egy hatalmas divináló erő teremtő tevékenységéből. S mint minden Istennel terhes, igaz léleknek, ennek is, a magyar Tér lelkének örök sajátja az igazság, a jó és a jog. S éltető levegője a szabadság.

Az örök keresztényi és emberi elvek főbbjeit, melyeket a magyar lélekben Szent István gyökereztetett meg végérvényesen, az államalkotó rendíthetetlen alapokat vető bölcsességével, fiához, Imréhez szóló Intelveiből ismerhetjük meg:

„Békességes tőrök legyetek mindenekhez!“ (V. fej. I. §.)

„A békességes tőrő királyok országolnak, a tűrhetetlenek pedig kegyetlenül uralkodnak.“ (V. fej., 4. §.)

„Légy emberséges és mód nélkül senkit meg ne büntess avagy kárhoztass.“ (X. fej., 8. §.)

„Az országlásnak, birodalomnak negyedik ékessége a Fejedelmeknek, Báróknak, Groffoknak, Vitézeknek, Nemeseknek hívsége, erőssége, serénysége, embersége, nyájassága, bátorsága.“ (IV. fej.)

„Mindenkor eszedben forgatván, hogy az emberek mind egy állapotúak és hogy semmi úgy fel nem emel, mint az alázatosság és semmi úgy meg nem ejt, mint a felfuvalkodás és az irigység.“ (IV. fej., 3. §.)

„Melyek nélkül itten senki sem uralkodhatik, se az örökké való Országhoz nem férhet.“ (X. fej., 12. §.)

S azóta is minden valóban magyar magatartást ezek a mélységesen keresztény és emberi elvek határoznak meg itt és a magyar szellem minden nagy nyilvánulását ezek hatják át. A kereszténység és az emberség, a nemzeti Öntudattal összefonódva a magyar léleknek immár megmásíthatlan jegye, legjellegzetesebb vonása.

A lélek sohasem kész, sohasem végleges Élete, az egyéni léleké csakúgy, mint a közösség lelkéé, szüntelen teljesedés, mozgás, úton-

levés, törekedés (vagy ellanyhulás); sohasem végső valóság. A történelmi életben nincsenek is teljes valóságok. Sikertelések vannak, „csillagos órák“, ritka, szerencsés pillanatok, hogy aztán megint minden menjen a maga véget nem érő, tragikus — mert földi — útján tovább, tovább ... S ehhez képest a nemzeti lélek sem lehet végleges soha; hanem, mint minden lélek, folyton változó, nő, fejlődő, fénylő vagy elboruló, alkalmazkodó, helyzeti reakciókból születő, időbeli jelenség. Történelmi valami. A nemzet leikéhez minden nagy fia hozzáadja a maga vonását, gazdagítja képét, pillanatról pillanatra teljesebbé teszi, a teljesség felé irányítja anélkül, hogy ezt valaha is befejezetté tehetné. A magyarság lelki arca éppúgy nem teljes a ravasz Martinuzzi, a dörgedelmes Pázmány vagy a kétségektől marcangolt Széchenyi nélkül, mint ahogy nem az a túlérzékeny Teleki László vagy a hajlíthatatlan Teleki Pál nélkül sem s nem a sajátos magyar szépségérzések kifejezői: a Berzsenyiek, az Arany Jánosok, Vörösmartyak, Adyok vagy Kodályok és Rudnay Gyulák nélkül. S nem is lesz az soha. Majdani Széchenyiek és Teleki Pálok új színekkel, új fényekkel fogják újra meg újra gazdagítani, teljesebbé tenni ezt a lelket, de megjeljesíteni nem fogják soha. Egy bizonyos adott, konkrét történelmi pillanatban ők, ezek a nagy egyének adják meg a kérlelhetetlen Sors roppant kérdéseire a magyar lélek hiteles választ s magyarságuk, vagy ami azzal egy: emberségük mélységeiből merített meggyőződésük igazát esetleg halálos magatartásukkal pecsételik meg. S rájuk, e nagyokra emlékezés élő ereje új vonással teszi megint gazdagabbá a közleket. De bármiképp forduljon is a történelem kereke, az igazán magyar lélek két alapvonása: a kereszténység és az emberség semmiféle helyzetben, semmiféle reakciójában el nem változhatik, el nem homályosulhat. S ha a Sors fölvetődő kérdéseiben néha mégis másnyelven a válasz (nem emberies, nem türelmes, nem keresztényi, vagy akár a főravaszság szükségének óráján nem ravasz, hanem szerelmi bódulatban fogant), úgy nem is magyar, nem is a magyarságé az! Hanem valami más. Mások állásfoglalása az a magyarság álarcában, míg a való lélek hallgatni kényszerül. A hangosak, a homályból előbukkanó, időszerű, alkalmi magyarkák, a váratlan esélyek tülekedőinek mohó, izgatott ríkoltozása tölti be ilyenkor a történelem füledt csöndjét. Mikor a nemzet lelke nem akar szólni, vagy nem szólhat, vagy bölcsesség nem szólnia, akkor szökkennek elő a porondra ezek a kalandkedvelők. De az ilyen esetek csak a gyengeség rövid, múló pillanataiban előforduló véletlenek. A történelem első tisztító szele e léleklamisításoknak még az emléket is elsöpri. Az alacsony lélek itt, a Szent István alkotta és megszentelte földön úrrá nem lehet soha. Itt csak a keresztényi s emberséges magyar lélek szabhat maradandó törvényt.

Hát alacsony lelked törvényünk hogy lenne?
 Eredj, szégyenülj meg alacsonyságodba!
 Elégedj meg te is részeg törvényeddel,
 Ne lármázz ellenünk alacsony lelkeddel!

kiált föl Bessenyei György is fölháborodottan, Az embereknek próbája c. könyvében.

EGYRE SŰRŰBBEN hangoztatott nézet ma az, hogy a kis népek létezésének nincs metafizikai alapja. A történelem tényei azonban, melyek nyilván nem lehetnek ellentétesek a isteni Szándékkal, egészen mást mutatnak. (Az efféle elméletek tán maguk is inkább csak az „erősebb jogának“ igazolására szolgálnak?) A népek sokfélesége és különége kétségbevonhatatlan történeti valóság. Az Egyház is mindenkor örömmel ismerte el a népek és nemzetek sajátosságának és adottságainak Istentől szándékolt kifejlődési szükségét: a sokféleség gazdagságát, anélkül hogy az elkülönülésben az elkerülhetetlen összeütközés veszedelmét látta volna. A népek — kicsinyek és nagyok — a maguk módján, létformájuk sajátossága szerint — nemzeteket, államokat alkotva — igyekeztek s igyekeznek beteljesíteni történelmi rendeltetésüket, mely a sajátjuk s nem a másé. S vajjon a számszerűen nagy vagy a minőségileg nagy és számszerint kicsiny népeknek sikerült-e inkább az „értékes élet“, a kultúra — kultúrájuk — gazdagabb kifejtése? Huizinga úgy véli, hogy „az egyre általánosabbá váló mennyiségörület végzettszerű hatása alatt lassan elfelejtette az ember, hogy a marandó, nagy értékek közül egyetlenegy sem köszönhet a Földön a hatalom-államnak, mint olyannak s hogy a bölcsesség, a szépség s a kultúra legjava s legmagasabbja a legszűkebb országhatárok között termett“ (Patriotizmus, nacionalizmus, 64. l.). S emellett a maguk nemzeti létét vagy államiságát élő kisebb nemzetek tömegeinek egységes — de tőlük idegen — életkeretbe belekényszerítése reménytelen vállalkozásnak látszik is. Saját múltját, saját kultúráját, saját értékrendjét elvenni senkitől sem lehet; s nem a saját jövőt sem, hacsak nem az Önlemondás halálos apáthiájában. Számszerűen kis népek is válhatnak nagy nemzetekké s az egyetemes emberi eszmények szüntelen szolgálata, magas-kultúrák valószínűsítése tekintetében semmivel sem alábbvalók a nagyobb lélekszámúaknál. Sőt, távol állván a hatalom kísértésétől, minden erejükkel saját létük békés építésén s annak megvédésén munkálkodhatnak; „nem akarják a maguk bélyegét rányomni senkire, csak önmagukhoz való hűségben kívánnak élni, önmagukat óhajtják élni, hogy megvalósíthassák az öntörvényű és önrendeltetésű élet erkölcsi remekművét“. (Fritz Ernst: A kisállam küldetése. Zürich, 1940.)

Egy bizonyos: kis nemzetek nem rendezkedhetnek be nagyarányú szolgatényszerre s nem engedhetik meg maguknak az erőszak fényűzését sem. De megteremthetik és élhetik az igazi szabadságot. „S ezzel aztán eszményi értelemben teljesen kiegyenlítik a nagy államok óriási előnyeit sőt hatalmát is“ — állapítja meg Jakob Burckhardt, „Világtörténelmi szemlélődések“ című művében. „Nem sokaság, hanem lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat“ — mondja a mi Berzsenyink is.

Az ilyen magasrendű életet szervező bölcsesség, kivált kis népek számára, természetesen csak a jóság és a türelem lehet. S az főként az igaz kereszténységből s emberségből fakadhat. Ezért a kereszténységet és az emberséget elvetni, és éppen kis nemzeteknek, végzetes balgaság volna. De hiszen a magyarságnál, melynek a kereszténység és az emberség szubsztanciális sajátja, erről nem is lehet szó! A magyar

élemben a mélységes kereszténységgel együtt a szentistváni örök magyar szerkezet tisztelete, az igazság, a jó és a jog, valamint a szabadság eszméje (e tartalmakat a kereszténység mind magában rejti) eredet-től bennefoglaltatik. A békés uralom, vagy szentistváni szóval: az országiás, mindenkori nyitja s bölcsesége csak a kereszténység s az emberség.

SZENTKUTY PÁL